

P E T Ő F I É S A D Y *

Írta: LUKÁCS GYÖRGY

Mi a magyar tragédia? Petőfi és Ady, a magyarság igazi költői jól tudták: a feudalizmus maradványainak fennállása és makacs védelme; Magyarország kiszakadása a kialakulóban levő új, európai demokratikus kultúrából. Tudták azt is, mi innen a kivezető út: a régen anakronizmus-sá vált magyar középkor erőszakos sirbatétele és ezzel a magyar nép belépése a civilizált, demokratikus népek közösségébe. Petőfi és Ady azért lettek egészen nagy költők, mert ők gondolták és érezték végig, éltek végig a legmélyebben, féluton való megállás, megalkuvás nélkül, nemzetük, népük nagy tragédiáját.

Herder és Hegel óta mindenki tudja, hogy a költők igazi nagyságát a nemzeti étellel való összeforrottság teszi. De Hegel kis utódjai ellaposították és az ellaposítással kompromittálták, gyanussá tették ezt a gondolatot. A német és a magyar politikai élet fejlődése 1848 után a kompromisszumok jegyében játszódtott le. A polgárság végleg lelép a polgári forradalom utjáról és az értelmiség tekintélyes része követi és hiven kiszolgálja az így létrejövő anyagi, szellemi és erkölcsi korrupciót. A nemzeti gondolat képviselője, a nemzettel való szellemi és érzelmi egység, az 1867 utáni magyar irodalomban a 67-es kompromisszum fenntartás nélküli dicsőítését jelentette. A magyar uralkodó osztályok lemondását a nemzeti függetlenségről, amely lemondás fejében a földbirtok feudális maradványainak épségben tartását, a nemzetiségek szabad elnyomatását, a kapitalizmus fejlődését (az osztrák ipar megengedte keretekben és megfelelő függésben az osztrák fináncióktól) a kettős monarchia hatalma garantálta.

A háború utáni fejlődés még mélyebbre züllesztette a nemzet gondolatát. A faji miszticizmus tudománytalan és reakciós demagógiája csak arra való volt, hogy a földbirtokviszonyok maradjanak a régiben. Ez a majdnem évszázados történelemhamisítás sokak előtt teljesen kompromittálta Herder és Hegel gondolatát. A lapos és vulgáris szociologizálás szemében, amely semmivel sem lesz jobb, ha „marxista“ frázisokkal kezdői ürességét, nemzeti fejlődés, nemzeti sajátosság egyáltalában nem létezik, csak — szárazan, elvontan, sematikusán skatulyázott — osztályok, rétegek és alrétegek vannak.

Az igazi marxisták másképpen gondolkodnak. Amikor Uljanov Tolsztoj szociális és művészi fiziognómiáját körülhatárolta, a jobbágy-felszabadítás és az első forradalom (1861-1906) közötti korszak alapvető parasztproblémáiból indul ki és Tolsztoj nagyságát abban látja, hogy ennek a válságokban gazdag, átmeneti korszaknak alapvető ellentmondásait mélyen átélte és nagy művészi erővel ábrázolta.

Uljanov tehát Tolsztojt, mint orosz nemzeti költőt tartja klasszi-

*Részletek egy nagyobb tanulmányból.

kusnak: szerinte Tolsztoj, mint orosz nemzeti költő jelent egy lépést előre a világirodalom fejlődésében. Persze a nemzeti jelentőségnek ilyen felfogása szöges ellentétben áll a reakciós korszak rosszhiszemű legendáival; persze ez a felfogás a herderi és hegeli koncepciók jelentékeny továbbvitelét és elmélyítését hordja magában.

Mert a nemzeti jelleg most már világosan és határozottan egyet jelent a dolgozó nép sorsával. (Nemzet és nép szembeállítás, a nemzet sorsának elválasztása a nép sorsától: egyik ideológiai tükröződése a 67 utáni magyar kultúra mélyreható visszasságának, az uralkodó osztályok ama nemzet- és népellenes politikájának, mely Magyarországot már egyszer katasztrófába sodorta és amely most újabb katasztrófa felé visz.) A tudományos szocializmus klasszikusainak felfogásában „csak” annyi az új, hogy nem éri be a népelet nemzeti jelentőségének általános elismerésével, hanem a nemzet nagy történelmi válságait és sorsfordulatait a dolgozó nép cselekedeteiből és szenvedéseiből vezeti le.

Ezért a nagy költők jelentőségének titka éppen abban keresendő, hogy legszemélyesebb emberi és írói élményeikben a nemzeti válságok nagy, történelmi ellentmondásait fogják be és fejezik ki. Minél nagyobb valamely író, annál kevésbé „privátak” az élményei és az alkotásai. Ez a megállapítás nem elszemélytelenedést jelent. Ellenkezőleg. A közügyek és a személyes élmények merev szembeállítása mindig a hanyatlás, a belső felbomlás szímtómái. Ha az intelligencia eltompult és közönyös a közügyekkel szemben vagy nem mer azok reakciós fejlődésének nyíltan és határozottan ellenállni, akkor terjed el az a tévhit, mintha az emberek (és pláne az írók) legszemélyesebb élményei tisztán egyéni élmények lennének, mintha volna a személyes, a privát egzisztenciának olyan szférája, mely objektíve nincs összefüggésben a szociális és politikai élet menetével.

Az objektív valóságban nincs ilyen „függetlensége” a személyes létnek, az egyéni élményeknek, csakis a dekadens ideológusok elképzelésében van. De ezek az elképzelések nagyon is valóságos befolyást gyakorolnak az irodalomra. Nem abban az értelemben, mintha ott most már létrejöhetne egy a közélettől valóban „független” birodalma az élményeknek és azok költői kifejezésének, hanem kizárólag abban az irányban, hogy az ilyen ideológia hatása alatt létrejövő irodalom a társadalmi élet *periférikus* problémáit dolgozza fel és azokkal is csak *felületesen* birkózik meg, azokat is csak véletlenszerű és nem lényeges összefüggéseiben ragaçja meg.

Az igazi nagy író élményeinek mélysége és átfogó ereje éppen abban nyilvánul meg, hogy az objektív összefüggést, amely az egyén (privát) sora és korának döntő problémái között a *valóságban* fennáll, napvilágra hozza, tudatosítja, közkinccsé teszi. Minél mélyebben egyeznek ezek az élmények, annál bonyolódottabb, rejtettebb, érdekesebb összefüggések kerülnek ilyen módon a kézzelfogható felszínre. Ha Shakespeare és Goethe, Balzac és Tolsztoj művei valóban koraik enciklopédiáit tartalmazzák, akkor ez nem abban az értelemben veendő, mintha okvetlenül minden egyes fontosabb történelmi eseményt közvetlenül megtalálnánk bennük, ez legfeljebb Balzacról áll és róla sem százszázalékosan, hanem úgy értendő, hogy a nagy költői erővel és következetességgel ábrázolt egyéni sorsokban meglátjuk, megéljük a korukbeli társadalmi lét leg-

mélyebb, az emberiség történelme számára súlyos és tartós jelentőséggel latbaeső, igazán *döntő* problémáit. A marxizmus tehát nem tagadja sem a nagy egyéniség, sem a nemzeti lét fontosságát a történelemben. Eppen azáltal, hogy szakít azok izoláló tulbecsülésével, válik képessé eme történelmi faktorok társadalmi szerepét *konkrétan* kijelölni.

Ismételjük, Ady nagysága abban áll, hogy ő a magyar tragédia nagy lírikusa. A tragédia szót alá kell huzni, mert benne nyilvánul meg az alapvető különbség Petőfi és Ady között. Mindkettő a magyar nép legmélyebb vágyainak, legmélyebb fájdalmainak, legigazibb reményeinek adott kifejezést. Mindakettő az egyedül helyes kivezető utat kereste a magyar tragédiából és mindakettő ugyanazt az utat találta meg és ment rajta emberileg, politikailag és irodalmilag — következetesen végig. Ugyanazt az utat, mert bár az igazság megnyilvánulásának történelmi formái nagyon különbözők: a magyar nemzet önállóságának, függetlenségének igazi útját: a dolgozó nép felszabadulása, a demokratikus forradalom útját.

Petőfi útjának *végén* a lángban álló, levert forradalmi Magyarország egy tragikusan befejezett szakaszt jelent. De ez a tragikus vég *egyrészt* hősiek harcok hősi bukását mutatta, ahol is a magyar nemzet volt az egyetlen forradalmi demokrácia Európában, amely még képes volt nyílt küzdelemben szembeszállni az összefogott nemzetközi reakcióval. Másrészt ez a korszak volt az, amelyben a demokratikus Magyarország először találkozott a nyugati forradalmi fejlődéssel, amelyben először vált az európai szabadságmozgalmak aktív és számottevő szövetségesévé, amelyben tehát először szűnt meg a magyar nép elszigeteltsége és magára-hagyatottsága a nyugati fejlődésben. Akárhogy végződött is ez a harc, előkészületeinek, megindulásának nagy és jogosult reményei adják meg Petőfi költészetének világos, bátor és bizakodó pátoszáit. A felszabadulás előestéje, a kulturális közösségbe való beolvadás perspektívája, a nyomasztó mult biztosra vett összeomlása; innen Petőfi költészetének egyszerű nagyvonalúsága, innen optimizmusának tartalmassága és ereje.

Ady ugyanezért és ugyanez ellen harcolt, mint Petőfi. De a feudális mult a 67-es kompromisszum óta nem izolált maradék már Magyarországon, amelyet muszkavezető áruló arisztokraták és rajtuk kívül csak a nép elmaradt és félrevezetett elemei védelmeznek, ami ellen a haladás összes erői végeredményében egy táborban állanak, ha célkitűzésben és taktikában nem is egyértelműleg. Ady Magyarországon a gazdasági modernizálás fő ereje, a kapitalizmus szövetséget kötött a hűbériség maradványaival. A haladás tempóját és jellegét politikai, szociális és kulturális vonalon ennek a szövetségnek, a 67-es kompromisszum betartásának, biztosításának keretei határozták meg.

Tehát: minden politikai párt lojálisan végrehajtotta a nemzetiségek kiszolgáltatását a magyar elnyomatásnak. Tehát: minden politikai párt tabunak tekintette a fennálló földbirtokviszonyokat. Tehát: minden politikai párt egyértelműleg kizárta a parlamentből, az aktív politikai életből a dolgozó nép széles tömegeit, a szegény parasztságot és a társadalmi haladás most kifejlődő új előharcosát, a munkásosztályt.

Objektíve az így létrejött erőegyensúly nagyon ingadozó volt. A dolgozó nép többségében mély elégedetlenség élt az uralkodó rendszerrel

szemben. Nemcsak az alföldi parasztzendülések, nemcsak a budapesti véres munkástüntetések tanúsítják ezt; a 48-as párt népszerűsége az alföldi parasztság között, a Tisza-kormány bukása az 1904-es választásokon azt mutatják, hogy az elégedetlenség azokat a magukban véve viszonylag keskeny rétegeket is elfogta, amelyeket a 67-es kompromisszum „az alkotmány sáncai” közé beengedett.

De éppen ezek az események tanúsítják, hogy az országosan széles és sokféle elégedetlenségeknek nem voltak vezetői, csak levezetői. A hivatalos pártok, bárniylenek voltak is felírásaik, visszarettentek a 67-es kompromisszum fölborítása elől (a Tisza-ellenes koalíció szűgyenteljes sorsa világosan mutatja ezt a helyzetet). És a „nem hivatalos” pártok sem mertek kemény kézzel hozzányulni a dolgozó nép súlyos kérdéseihez. A szociáldemokrata párté lett volna a feladat, hogy vezére legyen a parasztság és munkásság felszabadulási harcának, Magyarország demokratikus megújításának, a hűbériség maradványai likvidálásának, az elnyomott nemzetek béklyói összetörésének. A munkásság számos uccái harcban megmutatta erre való készségét. A szociáldemokrata vezetőség azonban mindig csak olyan messzire ment, amennyire az a baloldali polgárságnak megfelelt. Annak cselekvési körét viszont a szövetkezett nagybirtok és finánctóke határozta meg — tehát végeredményében a 67-es osztálykompromisszum.

Objektíve a demokratikus forradalom összes feltételei meg voltak Magyarországon. Szubjektíve a 48 óta beállt sajátos fejlődés következtében — egyetlen feltétel sem volt meg.

Ady Endre — épügy, mint Petőfi — több mint a demokratikus forradalom lírai rajongója. Ami Petőfit olyan magasra emeli a negyvenes évek német politikai lírikusai (Herwegh, Freiligrath) fölé, annak gyökere politikai *éleslátásában* van. Ő nemcsak lelkesedik a demokratikus forradalomért, hanem mélyen megérti annak összes döntő problémáit, kitűnő taktikai érzékkel bírálja el fontos napi kérdéseit és teendőit. Azáltal, hogy ez a gazdag és konkrét tartalom fogyatéknélkül kapott lírai kifejezést költészetében, vált Petőfi — Heine mellett, akiben ugyanezek a kvalitások megvoltak — a korszak legnagyobb költőjévé.

Ezek a képességek megvoltak Ady Endrében is. A mai olvasó sokszor csodálattal látja, milyen éles elmével, mélységgel és finomsággal ítélte meg Ady verseiben és cikkeiben korának magyar és nemzetközi politikai és speciális problémáit. Mennyire ő volt, mint gyakran Petőfi is, nem egy esetben az egyetlen, aki az eseményeket helyes és következetes demokratikus perspektívából, a dolgozó nép igazi nagy érdekeinek perspektívájából ítélte meg.

Petőfi is sokszor szemberült a többséggel, helyes megítélései következtében. De sohasem maradt egészen magára. Mindig része, mindig katonája maradt az akkori magyar demokrácia szélső, jakobinus balszárnyának.

Ady egészen egyedül állt. Persze: a dolgozó nép milliói ugyanazt szenvedték, amit ő. De közte és ezek között a szervezetlen vagy szervezeteik révén a kompromisszum igájába hajtott tömegek közt nem volt és nem lehetett közvetlen kapcsolat, közvetlen együttműködés. Ady — akinek politikai okosságát nem lehet eléggé kiemelni — minden lehető és lehetetlent megpróbált, hogy ennek a magányosságnak a kerítését áttör-

je. Justh Gyulától Garamiig, Jászi Oszkártól a Galilei körig mindenkivel megpróbálkozott; mindenkivel, akiben csak a legkisebb hajlandóságot látta, fegyverbarátságot kötött. Hiába.

Igy Ady magányossága nem gögös elzárkózottságból, nem szektárius szűkkeblűségből származott, hanem — a 67 utáni Magyarország körülményei között — annak következménye, hogy egyedül látta világosan, hogy Magyarország megmentése érdekében a demokratikus forradalom elkerülhetetlen és szükségszerű. Egyedül ő látta és szerette annyira a dolgozó népet, hogy igazán bizhatott benne, hogy a forradalomban nem látott „káoszt“, hanem megújhódást, hogy nem félt a forradalomtól, hanem hitt benne, hívta és várta. Ezen az uton nem ment vele senki, se Garami, se Jászi Oszkár, — se irodalmi baráti és tisztelői.

Különleges és sajátságos magányosság Adyé: magára marad, egyedül áll egy országban, ahol egyedül ő fejezi ki a nép igazi keserveit, vágyait és reményeit; egyedül áll egy irodalomban, amelynek ő nemcsak legnagyobb, hanem legnépszerűbb költője is.

Objektív társadalmi szükségesség volt az Adyt oly gyakran elfogó sötét kétségesség. Az okos politikus Ady, a magyar élet mély ismerője látta, hogy forradalom nélkül vesztébe rohan a magyar nép — és a forradalom nem jön, bármilyen szükségszerű, bármennyire hajlik feléje a dolgozó nép többsége. Nem jó és akiknek siettetni kellene, hátráltatják. Csoda-e ha akkor a tehetetlen Adyban csodavárással elegy kétségbeesés uralkodik? Ha csodavárását és kétségbeesését az Isten szimbólumába öltözteti? Aki Isten-szimbólumát bármilyen egységben akarja látni feloldhatatlan ellenmondások tömkelegében vész el. Aki a magyar tragédia szimbólumokba torzult tükröképét keresi bennük, megérti ezeket az ellentmondásokat is:

*Rákóczi, akárcsi
Jőjjön valahára...*

Ady Istene a forradalomra hiába váró forradalmár kétségbeesett mendedéke:

*... s az életbe belehazudunk
egy kis harmóniát.*

Sötét világ Ady világa. Nem Ady „veleszületett“ pesszimista hajlandóságai miatt; nem a nyugati költészet hatásai következtében, hanem mint a tragikus összeomlást megelőző időnek sulyos és nyomasztó atmoszférája. Ady „pesszimizmusa“ okos előrelátása volt az elkövetkezőnek; kétségbeesése mögött egy világosan tudott kivezető ut ismerete állott, amelyen a magyar nép akkor nem volt képes elindulni.

Ilymódon különös és mély társadalmi összefüggés nyilvánul meg Petőfi és Ady származási ellentétében. A megújhódást váró kor még töretlen bizalma az alulról jött, plebejus Petőfiben kapott adekvát formát: őbenne testesülnek meg azok a legjobb népi erők, amelyek 48-ban oly reményteljesen csaptak össze az európai reakcióval. A megújhódás hajnalán Petőfi onnan jött, ahonnan a társadalmi megújhódás jönni készült.

Ady ennek a kulturának lefele vivő útját járta. Nagysága, hogy rendületlenül kitarított a demokratikus, a forradalmi kivezető ut mellett. Nagysága, hogy a kor legsötétebb oldalait, felbomlott kulturáját, emberi széthullását ugyanazzal az erővel és őszinteséggel foglalta dalba, mint a

kimenekülés lángoszlopát, a forradalmat. A pusztulás, a hanyatlás központjából jött. Az, hogy éppen benne fut össze az egész magyar nép szenvedése és problematikája: a legszorosabb összefüggésben áll azzal, hogy nem alulról jött, hogy a fent és lent minden kérdését egyforma fájdalomosan átélte, hogy a magyar történet minden kérdésével — gyűlölvé vagy szeretve — egynek érezte magát, hogy „népért siró, bús, bocskoros nemes” volt.

Petőfi egy versében különös erővel van kifejezve ez a két típus, a sajátja és Adyé, világosabban, mint bárhol másutt:

*Minden, mi világos,
Minden, mi virágzó,
Dalodban, ó koldusok őse Homér!
Minden, mi sötét,
Minden, mi sivár,
Dalodban, királyi utód Osszián!*

ARATÓ ANDRÁS: VERSEK

MÓDOS PARASZT...

<i>Pénzed mellett hasalva befekszel a kazalba. Rothadsz, akár az alma.</i>	<i>Nem hordsz vizet vederbe. Nem nyom ágyod keserve. Nem fog rajtad vecsernye.</i>
<i>Kövér földed kapáloed. Kövér füved kaszáloed. Szegény embert nem állod.</i>	<i>Dús a répa, szép a tök. Nincs messze a csütörtök. Ne félj, elvisz az ördög.</i>

KAMPÓT VERNI...

<i>Sokat esznek, sokat isznak. Jó a hurka, jó ha véres. Hogy csámcsognak, télire majd hátuk, hasuk jó kövér lesz.</i>	<i>Bizony kampót kéne verni, nem a falba, nem a fába. Máshová kéne azt verni; holnap talán, ha nem máma.</i>
<i>Jó kövér lesz, szép kövér lesz. Bundát tesznek a hasukra. Bólogatnak, úgy szuszognak: más dolgozik a hasznukra.</i>	<i>Kampót verni mindenfelé, ahol kemény, ahol puha. Szegre veled nyonoruság, rongyos zubbony, parasztgunya.</i>

KARJÁBA KAPJA...

<i>Bolyong a nyár. Vigyorgó szél ül a nádason. A kerék nyoma felsír. A tarló eloson...</i>	<i>Foszlik a kender szála, rozoga lesz a vágy. Fondorkodik a bánat. A dombok öle lágy.</i>
--	--

*Párjéért ri a fűszál.
Csipog a gyenge rét.
Karjába kapja Isten
szomorú gyermekét...*